

⁹ Журнал Министерства Внутренних Дел. – 1858. – Ч. 31. – С. 9–11.

¹⁰ Нестеренко О. О. Розвиток промисловості на Україні. – К., 1959. – Ч. 1. – С. 364.

¹¹ РДА, ф. 37, оп. 2, спр. 426, арк. 22.

¹² Темник Ю. А. Столетнее горное гнездо: Луганский завод. – Луганськ, 2001. – Т. 3. – С. 42.

Олександр Целуйко

ВЕЛИКИЙ КОРОННИЙ ПІДСКАРБІЙ ЯН МИКОЛАЙ ДАНИЛОВИЧ: ПОРТРЕТ НА ТЛІ ЕПОХИ

Цікавою і в дечому унікальною для дослідника історії Польщі першої половини XVII ст. є постать Яна Миколая Даниловича. Це не дивно. Адже Ян Миколай був не лише великим коронним підскарбієм трьох королів Вазів – Сигізмунда III (роки правління 1587–1632), Владислава IV (1632–1648) та Яна Казимира (1648–1668), але й одним з тих, хто прямо чи не прямо впливав на прийняття багатьох визначальних рішень у державі. Не зважаючи на це, попри невеличку статтю В. Гейноша у “Польському біографічному словнику” та кількох згадок у праці, присвячених діяльності коронного скарбу у відповідний період, Ян Миколай так і не дочекався свого біографа. Певним чином заповнити цю лакуну покликане наше дослідження.

Ян Миколай Данилович був першим (старшим) сином великого коронного підскарбія Миколая Даниловича та Гелени Уханської. Дату його народження можемо з’ясувати у проміжку від 1594 (часу одруження батьків) до 1600 р.¹ Дитинство та юні роки, швидше за все, провів у ролювій маєтності батьків в Ухане, а, пізніше, у зв’язку з необхідністю перебування батька при дворі (з 1610 р. – Миколай Данилович – надвірний коронний підскарбій, а з 1616 р. – великий коронний підскарбій)² у Варшаві. Можемо припустити, що здобувши в традиціях того часу початкову освіту дома, продовжив її (як і його брати Петро та Станіслав) в університеті за кордоном, швидше всього, в одному з німецьких католицьких університетів.

Найвдаліше склалась кар’єра старшого сина Миколая Даниловича – Яна Миколая. Як і більшість шляхтичів того часу, Ян Миколай виказував у молоді роки жваве зацікавлення до військової справи. Свою лицарську школу він пройшов на полях Цецори та Хотина. Зокрема, його гусарська рота (в 150 коней) значиться у війську коронного гетьмана Станіслава Жулківського перед нещасливою для поляків битвою під Цецорою³ Ян Миколай був й одним із протекторів знаного військового інженера Анджая дель Аква, якому належить перший проєкт організації військового технічного навчального закладу на теренах Речі Посполитої. На переломі 1621–1622 рр. дель Аква був запрошений молодим Даниловичем випробувати пушкаря та гармати в Ухане. Ян Миколай підтримував військового інженера і надалі – саме Даниловичу дель Аква присвятив вихід одного зі своїх творів, а в 1639 р. подарував йому один з екземплярів свого рукопису “Praxis tkasznej dzial”⁴.

З 1617 р. Ян Миколай був холмським староостою, а з 1620 р., як вже згадувалось вище, коронним підстолюєм. У 1624 р. Ян Миколай отримав уступлені батьком королівщини Росток, Дипултине і Молодоцін, які пізніше склали Ростоцьке староство в Холмській землі; в цьому ж році він отримав пенсію в 2000 флоренів⁵. Можна припустити, що Ян Миколай допомагав батькові в адмініструванні коронним скарбом. Про це свідчить хоча б той факт, що вже по смерті у 1624 р. батька (30 V), молодий надвірний підстолюй був делегований Сигізмундом III до державців (особи, що викупили право на збір) податків для стягання платні та укладення нових договорів про податки⁶.

Смерть батька не зашкодила подальшій кар’єрі магната. Вже у 1627 р. він отримав в оренду руські мита (21 травня 1627 р. Сигізмунд III наказав львівським міським урядовцям підтримувати факторів коронного підстолюя Миколая Даниловича в адміністрації руських мит⁷), а грудні цього ж року Ян Миколай був призначений коронним надвірним підскарбієм⁸. Завдяки своєму поважному становищу та значному авторитету в шляхти руських земель, він неодноразово обирався сймовим послом. Перший раз це сталося у 1623 р., коли Ян Миколай представляв Холмську землю⁹; та й з наступних 8 сеймів, які пройшли в період з 1624 по 1629 рр., він п’ять разів обирався послом від цієї ж землі – 1624, 1625, 1626 I, 1627, 1629 II¹⁰, а у вересні 1628 р. навіть був обраний маршалком післясеймового сеймика Холмської землі¹¹. Зазначимо, що на сеймі 1626 р. Ян Миколай був одним з претендентів на обрання маршалком, а на сеймі 1627 р. був визначений членом радомського скарбового трибуналу¹². Збільшилися і земельні володіння руського магната. Згідно з батьківським заповітом він отримав у спадок маєтності Ухане, Дробичани та половину села Путнівичі¹³.

Починаючи з 27 січня 1631 р. Ян Миколай Данилович офіційно почав виконувати обов’язки коронного великого підскарбія на час хвороби коронного підскарбія Гермолая Літгензі¹⁴, хоча, як припускають, фактично почав керувати державною скарбницею ще з середини 1630 р.¹⁵ Як коронний підскарбій він роздає в держання чопове та інші податки окремим приватним особам, визначає місце відбирання грошей до скарбу тощо¹⁶. Зрозуміло, що після смерті Гермолая Літгензі (27. IV. 1632 р.) через деякий час, за усталеним звичаєм, посада мала б перейти до Яна Миколая. Та події розгортались над-

звичайно швидко. Ще на Великодні свята (11 квітня) Сигізмунд III почував себе добре, але вже в неділю, між 7 і 8 годиню ранку 25 квітня настав удар і стало зрозуміло, що найближчим часом можна очікувати його смерті. Наближені до двору короля розуміли, що потрібно пришвидчити підготовку до майбутньої елекції – повної певності у тому, що наступним монархом Речі Посполитої буде обрано принца Владислава, сина Сигізмунда III, або принаймні, когось з його братів, не було – польська корона була елекційною. Усі пам'ятали, що Сигізмундові III для утвердження на престолі довелося витримати не лише запеклу політичну боротьбу на сеймах та поза їх межами, але й провести справжню військову кампанію супроти свого головного противника – австрійського принца Максиміліана. Свіжими були для двору і спогади про рокош М. Зебжидовського у 1606–1607 рр., коли проти Сигізмунда III об'єдналася незадоволена ним частина магнатерії та середньої і дрібної шляхти Польщі і Литви, і коли лише завдяки вмілій політичній та військовій акціям королю вдалося утриматися на такому хиткому для нього троні Ягеллонів. Спроби двору у другій половині 1620-х рр. добитися від сейму визнання вибору нового короля за життя попереднього не увінчалися успіхом, більше того, на сеймі 1631 р. король був змушений підтвердити заборону *vivente rege* (обрання наступного короля за життя попереднього). До того ж вже померли і головні регалісти епохи Сигізмунда III (прихильники міпної королівської влади) краківський єпископ Анджей Ліпський та коронний маршалок Миколай Вольський¹⁷. Усі наближені до двору розуміли: якщо дітичну шведську корону (яка, на жаль, для Сигізмунда III та його синів, стала в цей час лише символом їх прав на престол Вазів) король міг легко покласти на голову Владислава (що Сигізмунд III і зробив 29 квітня), то щодо польської корони можлива боротьба.

Офіційно все мало вирішитися на сеймах (конвокаційному та елекційному), а отже треба було гуртувати прихильників та шукати підтримки у виборців – політичного народу Речі Посполитої – шляхти. Одним з найдієвіших, якщо і не найбільш дієвим, засобом, які б мали слугувати для вирішення поставленого завдання – обранню на польський престол Владислава Вазі – могли стати гроші. Після смерті короля, доходи які йому належали як монарху, могли суттєво зменшитися або і зовсім не надходити на потреби двору, а, при несприятливій позиції чи навіть просто за відсутності великого коронного підскарб'я, не можна було б розраховувати на допомогу з державної скарбниці взагалі. Треба було негайно розставити на ключові пости коронного та надвірного підскарб'я, вірних, чи, у крайньому випадку, симпатизуючих династії людей. Очевидно, кандидатура Яна Миколая Даниловича – надвірного підскарб'я, людини, яка вже певний час займалась управлінням державного скарбу та добре розумілася на фінансах, батько якого добре прислужився Сигізмунду III на шій же поса-

ді, людини, пов'язаної з двором (адже в цей час він – надвірний підскарб'я, а батько його дружини – Лукаш Опалінський – коронний маршалок [про цей шлюб йтиметься далі]) – мала б як найкраще, з погляду двору, слугувати цій меті. До того ж Данилович вже деякий час успішно справлявся з покладеними на нього обов'язками. Йому, зокрема, вдалося у вересні 1631 р. розрахуватися з цісарськими військами за участь у війні з шведами на боці Речі Посполитої (300 000 злотих було їм виплачено у 1629 р. з надвірного скарбу за часів керування ним Даниловичем), повністю розплатитися з львівськими кредиторами, запорізьким військом і частково розрахуватися з військом на Україні (за першу половину 1631 р.) та пруськими гарнізонами. І це все при тому, що надходження до скарбу замість очікуваних 1924 000 злотих, становили лише 300 000 злотих, що разом з квартою давало всього 1450 000 злотих при боргові скарбові на початок 1632 р. в 800 000 злотих¹⁸. До того ж його особа не викликала у шляхти такої негативної реакції як його попередник Гермолай Лігенза: на весняному сеймі 1632 р., попри усі підозри шляхти про надужиття в державній скарбниці Лігензою, самому Янові Миколаві було двічі виголошено подяку за проведені розрахунки з боргами Речі Посполитої¹⁹. Саме це і підштовхнуло двірську камарилью до розіграшу 27 квітня вистави за участі помираючого короля. Керувала ним, а, очевидно, була і головним режисером, як видно з докладних відомостей про перебіг справи, поданих у спогадах безпосереднім свідком подій литовським великим канцлером Альбрехт Станіслав Радзивілл, Урсула генгер (Gienger), звана Майєрін – дама королівського двору, перша вихователька Владислава IV²⁰, та, за визначенням польських істориків, сірий кардинал останніх років правління Сигізмунда III²¹). Саме вона, коли біля ліжка конуючого короля зібралось декілька сенаторів, урочисто оголосила волю короля: коронним великим підскарб'єм повинен стати Ян Миколай Данилович. Коронний канцлер Якуб Задзік запитав короля, чи той "конферує" що посаду вищезазваному, і король підніс на знак згоди руку та, ніби то, хотів сказати "так", але лише подав голос. Далі Урсула Майєрін оголосила наступну волю короля – коронним надвірним підскарб'єм мав стати Єжи Осолінський (який, очевидно, для двору добре зарекомендував себе під час прийняття податкової реформи 1629 р.²²). Сигізмунд III голосно, але не чітко підтвердив і це, вимовивши "даю". Канцлер запитав у Сигізмунда III, чи мають обоє новопризначених дати офіційну присягу біля ліжка короля, на що останній подав руками знак згоди і вони зараз же склали таку присягу²³. Очевидно, що саме Урсула Майєрін провела відповідні бесіди з двома претендентами та переконала помираючого короля, що саме потрібно для збереження за Вазами польського престолу. Особливо ліконтності ситуації надавало те, що Ян Миколай Данилович і Єжи Осолінський були близькими родичами: Осолінський був одружений із сестрою Яна Миколая –

Ізабелю²⁴. Ймовірно, що саме Ян Миколай запропонував його на цю посаду. Отже, Ян Миколай Данилович був офіційно, у присутності сенаторів оголошений (чи, радше, на це було отримано чітку і явну згоду від Сигізмунда III) великим коронним підскарбієм та склав присягу²⁵. Новопризначений коронний підскарбій і надалі перебував поблизу помираючого короля, зокрема провів ніч з 29 на 30 квітня недалеко від королівського покою в замку разом з коронним маршалком та дерптським воєводою²⁶.

По смерті короля Ян Миколай довгий час перебував в Варшаві. 1 травня він присутній на раді, скликаній примасом, а 2 травня – при відкритті королівського заповіту (одним з виконавців заповіту було названо його батька)²⁷. 5 травня як коронний великий підскарбій Ян Миколай підписав “Acta interregni post mortem Sigismundi III”²⁸. Данилович активно приступив до виконання покладеної на нього місії, а саме пошуку необхідних грошових сум. Ситуація вимагала від коронного підскарбія безперервного перебування при дворі. Це призвело зокрема до того, що він, після отримання Перемишльського староства ще у вересні 1631 р., так і не знайшов часу, щоб прибути до Перемишля та офіційно приступити до виконання своїх обов’язків – “відкрити град”²⁹, про що йому нагадувала шляхта цієї землі в інструкції вишеського сеймика від 3 червня 1632 р.³⁰ Але, як показують події, Данилович був готовий підтримати Владислава не тільки грошима. Так, у проміжку між конвокаційним та елекційним сеймами про Яна Миколая говорили, що він набирає солдатів і вже має їх біля трьох тисяч³¹.

Після успішного обрання нового короля, кількість проблем для Яна Миколая якщо і зменшилась, то не набагато. *Адже діяльність на посаді великого коронного підскарбія не була легкою.* Поряд із звичними проблемами, характерними для стану державних фінансів в Речі Посполитій протягом довшого часу (податки збирались лише за згоди сейму, який міг погодитись, а міг і відкинути якісь статті доходу, слабкою була і дисципліна при зборі податків: деякі суми часто вдавалось стягнути лише через декілька років, скарбовою адміністрація, за визначенням А. Філіпчак-Коцур, була мало розбудованою³²), накладалась і надмірна витратність короля. Владислав IV, який, на відміну від батька, не відрізнявся ощадливістю, постійно потребував грошей, щедро оснащуючи ними своїх фаворитів. За словами підскарбія, король лише за перший рік свого панування встиг роздати одних прибутків від соляних жуп на суму в 600 000 флоринів³³. При такому господарюванні не дивно, що у 1638 р. король був змушений звернутися до сейму з проханням сплатити його борги, а у 1642 р. банкіри і купці відмовили йому у кредиті. Сейм 1643 р. постановив зібрати гроші та оплатити частково рахунки Владислава IV, але й після цього король не став краще господарювати³⁴. Зрозуміло, що в такій ситуації, та ще й при пильній увазі сеймів до рахунків державної скарбниці,

від коронного підскарбія вимагалась особливі уміння та обережність. Не дивно, що Ян Миколай намагався всіляко уникати неприємних ситуацій і був, за висловом Криштофа Опалінського, злим і практичним³⁵. Коли у 1634 р. король звернувся до нього, як коронного підскарбія, за позичкою в 20 000 злотих для відправлення посольства до Москви, Ян Миколай не давав цієї суми до того часу, поки не отримав, заради власної безпеки, спеціальної асекурації (дозволу), підписаної не лише королем, але й примасом (найвищою духовною особою в Польщі) та краківським каштеляном (першим світським сенатором Польщі)³⁶. Якщо ж Ян Миколай і погоджувався вручити короля грошима, то, переважно, це були приватні позички. Так, у 1644 р. Владислав IV позичив у Яна Миколая 85 тис. злотих, які Данилович мав би отримати з податків, призначених королю сеймом з Руського воєводства³⁷. Сам Данилович, виступаючи вже після смерті Владислава IV на конвокаційному сеймі в Варшаві в кінці липня 1648 р., наголошував, що за панування Владислава IV “більша ескленса була ніж перцепта”³⁸.

Події 1648 р. перервали ту тишу, що протягом деякого часу панувала в Речі Посполитій, та поставили перед коронним підскарбієм нові завдання, які вимагали максимального напруження його сил. Вибух національно-визвольного повстання на Україні під проводом Богдана Хмельницького, нищівні поразки на Жовтис Водах та під Корсунем, врешті смерть короля поставили Польсько-Литовську державу у важке становище. Фінансова ситуація в країні і так була не найкращою (особливо після того як король не зміг домогтись від сейму згоди у 1646 р. на війну із Туреччиною та потрапив через власні приготування до неї у значні борги), а потреби, покликані війною з повсталим українським народом, вимагали нового напруження сил від уряду³⁹. Борги короля склали великі суми. Так, лише королеві Марії Людвіці його борг складав 780 000 злотих; у вересні 1646 р. Владислав IV позичив у неї 660 000 польських злотих на 4 роки під 46 200 злотих річних⁴⁰. Самому Яну Миколаєві король залишився винен 380 000 злотих⁴¹. Крім військових потреб, на державний скарб лягали вантажесм і коронаційні витрати. Тільки в день прийняття присяги новому королеві міністрів і сенату 18 січня 1649 р. підскарбій роздав біля 3000 талерів⁴².

І в цей час Ян Миколай виявляв обачливість, намагався якомога менше наражатися на закиди шляхти. Так, на початку червня 1649 р., на нараді короля з сенаторами, яка відбулась у Варшаві, Данилович відмовився видати гроші, зібрані із звичайної кварти (вони мали б піти на оплату війська), на будь-які інші потреби, заявивши, що піде на це, лише якщо самі сенатори знайдуть спосіб гарантувати йому безпеку⁴³. Але повністю уникнути звинувачень з боку шляхти Ян Миколай так і не зміг. Йому, зокрема, закидали, що у 1648–1649 рр. він видавав великі суми грошей військовим керівникам, а ті не представляли жодних обрахунків їх витрат⁴⁴.

мав бути незвичайно вигідним для молодого Даниловича. Адже посаг молодій мав складати 80 000 злотих в золоті, сріблі і дорогоцінностях, з якої суми 30 000 злотих давав надвірний маршалок з власних маєтків, а 50 000 – його дружина Анна. Сам Ян Миколай мав докласти ще 20 000 злотих, після чого отримана сума в 100 000 злотих мала бути вкладена заставним звичаєм на маєтностях пані маршалкової в Пшівському повіті Перемишльської землі Руського воєводства. У випадку, як зазначалось у передшлюбному договорі, якщо б дані маєтності незадовільнили Яна Миколая, тоді б він мав докласти до цієї суми ще 20 000 і вложити їх в будь-які інші маєтності, які б слугували його дружині. В свою чергу, в доживоття їй мало бути відписано половину Уханської та інших маєтностей чоловіка⁶⁷.

Але, як показали подальші події, укладений шлюб виявився невдалим. Чи була цьому причиною хвороба Ельжбети (так протягом лише 1631 р. вона була двічі важко хвора, про що писала чоловіку в листах від 11 березня ("була важко хвора, але найвища пані журівська [її] врятувала"⁶⁸) та 17 листопада ("серце так [її] стужає як диявол якийсь"⁶⁹), а звідси і часті розлуки з чоловіком, чи бездітність подружжя, але вже у 1632 р. між ними наступив розрив. Деякі його скандальні подробиці розкриває нам лист батька Ельжбети Лукаша Опалінського від 5 травня 1633 р. у зв'язку із смертю його дочки та дружини адресата⁷⁰. Як можна судити з листа, ініціатором розриву був коронний підскарбій, а Ельжбета переїхала жити до батька (її мати померла раніше). Лукаш Опалінський з жалем зазначає, що не знає радить чи смуток принесе Яну Миколаю звістка про смерть його жінки. Яну Миколаю, пише він далі, немає чому дивуватись з того, що дізнався він про смерть своєї дружини від інших, а не від нього. Маршалок також відмовився віддати тіло для поховання в родинній усыпальниці Даниловичів в Ухане, оскільки її, як зазначається в листі, не хотіли там при житті, а тому і після смерті Ельжбети, ославленої по краківських костельних тітками підскарбія (як зазначалось в родоводі Опалінських, Ян Миколай залишив її через якісь плітки, яких він сам був причиною⁶¹), там не буде – чехай її тіло, як писав батько, не буде заважати їм. Маршалок обіцяв поховати її в Лежайську – там де лежала її матір і де, як пише маршалок, має намір лежати і він⁶². В подальшому відносини між маршалком та підскарбієм напевно дощого налагодились – другою дружиною Лукаша була сестра Яна Миколая Софія⁶³.

Другий (і останній) раз Ян Миколай одружився з дочкою лоблінського воєводи Габрієля Теңчинського Софією (в Ш. Окольського вона названа Доротеею) у 1638 р.⁶⁴ – вітальну промову перед шлюбним проголосив сандомирський декан ксьонз Тзебінський; в цей же рік в Кракові вийшов панегірик на честь їхнього шлюбу⁶⁵. Зазначимо, що на цей раз дружина пережила Даниловича (померла у 1655 р.⁶⁶). Ян Миколай Данилович належав до найбагатших людей країни. Власний маєток він

розбудував, вдало використовуючи своє становище⁶⁷. Під час свого урядування він домогся посідання багатьох староств. Він був старостою холмським (1617, уступив його в 1632 р. Ієроніму Словіцькому), перемишльським (отримав його за сприянням свого тестя коронного маршалка Лукаша Опалінського⁶⁸), кольським (1631), самбірським, червоногородським (уступив його в 1637 р. брату Францішку та його дружині Ельжбеті Сапезі), дрогобиським (1632), блонським (1634), ратненським (24 квітня 1636 р.⁶⁹), корсунським, чигиринським (1636), долиньським (1645)⁷⁰. Данилович намагався отримати максимальні прибутки при урядуванні цими староствами, не гребуючи ніякими методами. Не дивно, що інколи жителі цих староств процесували з ним. Так зокрема були змушені чинити жителі м. Самбора, яких Данилович переобтяжував утриманням власних вибранців та козаків. Навіть Владислав IV був змушений закликати коронного підскарбія шанувати привілей міста Самбора⁷¹. Ще одним з джерел надходження грошей до приватного скарбу Даниловича була аренда соляних копалень. Саме коронний підскарбій визначав орендарів та укладав з ними контракти, в яких зазначав кількість видобутої солі⁷². Таким арендарем виступав і особисто Ян Миколай. Так, лише у 1641 р. Данилович разом з королівським секретарем Візенберком арендували соляні копальні у Велічці за суму 150 000 злотих, з них Данилович вніс 51 375 злотих. На наступний же, 1642 рік, вони двоє мали б заплатити вже по 75 000 тис.⁷³ Зрозуміло, що прибутки, отримані від цих соляних копалень, мали б значно перекрыти дані видатки. Як зазначав секретар Єжи Любомирського Себастьян Цефалі, прибутки від соляних жуп після 1649 р., з часу, коли їх орендарями стали іноземці та нижча шляхта, а не сенатори, зросли в 10 разів (зі 40 000 злотих на рік до 400 000 злотих)⁷⁴. Хоча з першою цифрою (нижньою межею доходів) у світлі вищенаведених даних можна й не погодитись, та все ж зрозуміло, що така аренда була справою надзвичайно вигідною – різниця між реально отриманими прибутками та сплаченими в державну казну сумами клалась в кишеню орендарів. Розмір цієї різниці обчислювався десятками, якщо не сотнею тисяч (порівняй цифри Цс + 70 тис.). Додамо, що при збільшенні своїх багатств Данилович не був занадто перебірливим у джерелах поступлення грошей. Так, у 1633 р. у 4000 злотих оцінив його послуги пруський електор у разі успішного вирішення питання з боргами князя Гельмгольда⁷⁵.

Проживав Ян Миколай у власному палаці у Варшаві, який, згідно з описом сучасника Адама Яземського, являв зовнішнім та внутрішнім убранством типовий взірць сарматизму, панівного у цей час світогляду у Речі Посполитій: весь будинок був в колонах наче в якомусь лісі, фасад, внутрішні покої, та навіть альтанка в саду прикрашені оздобами, привезеними з Італії, Франції та Іспанії, та картинами "вибраними та яких мало". Виставлене на показ дорогоцінне каміння, золо-

VII. Персоналії

то, срібло, чудова колекція годинників ("ніде не бачив стільки і так прекрасних годинників") – все це повинно було вражати уяву гостя. Ян Миколай, за словами сучасника, мав їх повні скриньки⁶⁶. Інформацію сучасника підтверджують і рахунки Яна Миколая. Так лише 9 липня 1646 р. у Варшаві ним було придбано дорожочністей на суму 10 тис. зл., зокрема 6 діамантових "штучок", велику рубінову розу, пару "kapaszkow" (оздоб), 6 діамантових "guzow" (гузиків), перстні з діамантами і рубінами, діамантову "wstęgu" (шарф або пояс)⁶⁷. Вартість усього рухомого майна Яна Миколая (за підрахунками 1654 р.) виносила 487 052 злотих⁶⁸. В цьому ж палаці, очевидно, зберігалась і колекція згаданих картин (27 одиниць загальною вартістю 395 злотих, в основному релігійного змісту, але серед них був і портрет короля Владислава IV, кілька натюрмортів й картина "Юпітер з Венерою") та бібліотека, що складалася з трохи більше двохсот книг на суму 933 злотих (книги релігійного змісту, кілька правових зводів, історичні праці Хоннеберга, Любенського, праці античних авторів), укладована в подальшому братами коронного підскарбія⁶⁹.

Крім варшавського палацу, Ян Миколай володів кам'яницею у Любліні та палацом в Дубно над Бугом⁷⁰.

Не зник собі відмовляти Данилович і в інших речах. Так, лише один рахунок на матері, взяті для коронного підскарбія та його дружини, виносив 3747 злотих 26 грошів⁷¹. Для свого задоволення Ян Миколай тримав музичну капелу⁷², влаштовував феєрверки та ілюмінації⁷³.

Ян Миколай Данилович не відрізнявся добрим здоров'ям. Ще у 1634 р. він, перебуваючи на відправі в честь святого Гіацинта, раніше ослаб та впаав, що було дивним для цього ще не старого чоловіка⁷⁴. В кінці 1649 р. його стан дуже погіршився. Вже 23 грудня 1649 р. Ян Миколай через слабкий стан здоров'я доручив виконання деяких своїх обов'язків своєму скарбовому писарю Адаму Свентоховському, зокрема видав йому 3 документи (грамоти) з власним підписом та печаткою на списання податкових контрактів⁷⁵. Бачачи це, хорське, ще при житті Даниловича, під час варшавського сейму 1649—1650 рр. обіцяв короне підскарбництво Богу славу Лешинському⁷⁶.

Помер Ян Миколай Данилович, замучений, як значає сучасник, багатьма хворобами, у ніч з четверга на п'ятницю 6 січня 1650 р. в Варшаві⁷⁷. Його смерть викликала лише пожвавлення усіх тих, хто хотів претендувати на якусь з залишених вакансій⁷⁸. Похований був у Любліні⁷⁹.

¹ Саме до початку 1594 р. відносимо першу згадку про подружжя Миколая Даниловича та Гелени Уханської: (ЦДАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 273, арк. 1). Не можемо вважати вірним (біля 1607 р.) рік народження, поданий у біографічній статті про Яна Миколая у "Польському біографічному словнику" [Hejnosz W. Danilowicz Jan Mikolaj // Polski słownik biograficzny (далі – PSB). – Krakow, 1938. – Т. IV. – С. 415–416], оскільки сам хід подальшого життя змушує відсунути дату

народження вище. В зворотньому випадку, це б означало, зокрема, що він очолював військову роту під час кампанії 1620 р. у 13-річному віці. Дивись про це нижче по тексті.

² Urzędnicy centralni i nadworni XIV–XVIII wieku. Spisy / Oprac. K. Chłapowski, S. Ciara, . Kądziela i in. Kurnik, 1992. – S. 125, 129.

³ Majewski R. Cecora. Rok 1620. – Warszawa, 1970. – S. 142.

⁴ Nowak N. Pierwsza proba zaozenia wojskowej uczeni technicznej w Polsce w XVII w. // Studia i materialy do historii wojskowosci. – Warszawa, 1965. – Т. XI. – Cz. 1. – S. 19–21.

⁵ Herbarz Polski. Część I. Wiadomości historyczno-genealogiczne i rodach szlacheckich. Uložyl i wydal Adam Boniecki. – Т. IV. – S. 89. В цьому ж році він отримав пенсію в 2000 флорентів.

⁶ Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie (далі – AGZ). – Lwów, 1884. – Т. X. – № 3418. – S. 214 [11 червня 1624 р.].

⁷ AGZ. – Т. X. – а 3487. – S. 217.

⁸ Urzędnicy centralni i nadworni XIV–XVIII wieku. – S. 129.

⁹ Pietrzak J. W przygaszonym blasku wiktorii chocimskiej. Sejm w 1623 r. – Wrocław, 1987. – S. 134.

¹⁰ Serebyska J. Parlamentarzyści drugiej połowy panowania Zygmunta III Wazy. – Opole, 1989. – S. 76.

¹¹ Виниченко О. Інститут сеймиків маршалка в Руському і Бельзькому воєводствах останньої чверті XVI – першої половини XVII ст. // Вісник Львів. ун-ту. Серія історична. – 1999. – Вип. 34. – С. 119.

¹² Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem xx. rijkarow w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782, wydanego (далі – VL) / Ed. J. Ohryzko. – Petersburg, 1859. – № III. – S. 261.

¹³ ЦДАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 276, арк. 9–10.

¹⁴ AGZ. – Т. X. – № 3617. – S. 225.

¹⁵ Serebyska J. Rzeczpospolita w ostatnich latach panowania Zygmunta III (1629–1632). Zarys wewnetrznych dziejow politycznych. – Opole, 1978. – S. 178.

¹⁶ AGZ. – № X. – а 3633. – S. 225–226; а 3634. – S. 226; а 3635. – S. 226; а 3638. – S. 226; а 3648. – S. 226.

¹⁷ Konopczynski W. Dzieje Polskie nowozytniej. Warszawa; Krakow; Lodz; Poznan; Wilno; Zakopane, 1936. – Tom pierwszy: 1506 – 1648. – S. 282.

¹⁸ Serebyska J. Rzeczpospolita w ostatnich latach ... – S. 29, 137, 167.

¹⁹ Serebyska J. Rzeczpospolita w ostatnich latach ... – S. 178.

²⁰ Historia Vladislai Poloniae et Sueciae principis, ejus Natalis et Infantiam, electionem in Magnum Moscoviae Ducem, Belta Moscovitica, Turcica, cae terasque res gestas continens, usque ad excessum Sigismundi III Poloniae Sueciaeque Regis. Auctore Stanislao a Kobierzycko Kobierzicki, castellano Gedanensi etc etc etc. – Dantisci, 1655. – P. 15, 24. Про неї дивись докладніше: Nzdilński W., Leitsch W. Meierin (Maierin, Gienger) Urszula // PSB. – Wrocław; Warszawa; Krakow; Gdańsk, 1975. – № XX. – Z. 2 (85). – S. 385–387.

²¹ Czaplinski W. Na dworze króla Władysława IV. Warszawa. Książka i wiedza. – 1959. – S. 15.

²² Filipczak-Kocur A. Sejm zwyczajny z roku 1629 // Prace Opolskiego Towarzystwa przyjaciel nauk. Wydział I nauk historycznych. – Warszawa; Wrocław: PWN, 1979. – S. 66.

²³ Radziwiłł A. S. Memoriale rerum gestarum in Polonia: 1632–1656. № 1. – Warszawa, 1968. – S. 9.

²⁴ Ossoliński J. Pamiętnik / Opracował i wstepem poprzedził W. Czaplinski. – Warszawa, 1976. – S. 94.

- ²⁵ Король через параліч не міг підписати офіційний документ про номінацію (призначення), а тому підписав його вже новобраний король Владислав IV (20.III.1633 р.) [Filipczak-Kocur A. Skarb koronny za Władysława IV Wazy: 1632-1648. Wyższa szkoła pedagogiczna im. Powstańców Śląskich w Opolu. Studia i monografie Nr. 176. – Opole, 1991. – S. 13]. Та оскільки воля короля була зрозумілою і претендент склав офіційну присягу ще при живому королю, то статус Яна Миколая Даниловича як коронного великого підскарбія не викликав сумнівів. У великому випадку, нами не було віднайдено фактів, які б свідчили про це. Саме як "regni thesaurario" названо Яна Миколая і в датованій 19 червня 1632 р. виписці з рахунку «за року 1632, 7» [Хрестоматія до історії України-Руси. – Т. 1, 1918. – Т. VIII: Матеріали до історії української козаччини: Документи по рік 1631 / Зібрав і видав І. Крип'якевич. – Док. 233. – С. 367].
- ²⁶ Там само – S. 17.
- ²⁷ VL. – Т. III. – S. 344.
- ²⁸ Староста мусив облятувати привілеї на отримання староства в актах гроду, а після урочистого в'їзду в садибі гроду в присутності свідків прийняти присягу від місцевих урядників на вірність йому (старості), королю та Речі Посполитій [Fialniewska-Gradowska R. Królewszczyzny i starostowie w dawnej Rzeczypospolitej. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1984. – S. 51].
- ²⁹ Urzędniczy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku. Spisy / Oprac. K. Przyboś. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, 1987. – str. 238; AGZ. – Т. XX. – Док. 175. – S. 320.
- ³⁰ Wisner H. Rozróżnieni w wierze. Szkice z dziejów Rzeczypospolitej schyłku XVI i połowy XVII wieku. – Warszawa, 1982. – S. 162.
- ³¹ Filipczak-Kocur A. Skarb koronny za Władysława IV Wazy. – S. 92.
- ³² Jakuba Michałowskiego wojskiego lubielskiego a później kasztelana bieckiego księga pamiętnicza z dawnego rękopisu będącego własnością Ludwika hr. Morsztyna wydana staraniem i nakładem C. K. Towarzystwa naukowego krakowskiego. – Kraków, 1864. – Dok. 54. – S. 143.
- ³³ Czermak Wiktor. Plan wojny tureckiej Władysława IV. Kraków, 1895. – S. 43–44.
- ³⁴ Czaplinski W. Na dworze króla Władysława IV. – S. 125.
- ³⁵ Czaplinski W. Dyplomacja polska w latach 1605–1648 // Polska służba dyplomatyczna XVI–XVIII wieku. Studia pod redakcją Z. Wójcicka. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1966. – S. 242–243.
- ³⁶ ЦДАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 326, арк. 43–47; AGZ. – Т. XX. – Док. 221. – S. 478.
- ³⁷ Jakuba Michałowskiego wojskiego lubielskiego... Dok. 54. – S. 143.
- ³⁸ Фінансову ситуацію, що склалась у країні на 1648 р. добре змальовує ситуація, яка виникла з доставленням пла покойного короля з території Великого князівства Литовського (він помер у Меречі, за 15 миль від Вільно) до Кракова. Литовська У зв'язку з цим архієпископ гнезненський звертався до Яна Даниловича з проханням знайти для цього необхідні контри. Див.: ВР ЛНБ ім. В. Стефаніка, ф. 5 (Оссолінські), оп. 1, спр. 225, арк. 50.
- ³⁹ Czermak W. Plan wojny tureckiej Władysława IV. – S. 273; Portofolio królowej Maryi Ludwiki czyli Zbiór listów, aktów urzędowych i innych dokumentów, ściągających się do pobytu tej monarchini w Polsce, przelożonych z francuzkiego na język polski. Przez Konstancya Hr. Raczynską Hr. Jozefę Radolińską Romaną Ziesieckiego i Jastrzebskiego. Wydawnictwo Edwarda Raczynskiego. T. I. – Poznań, 1844. – S. 28–36.
- ⁴⁰ Jakuba Michałowskiego wojskiego lubielskiego... – Dok. 97. – S. 225.
- ⁴¹ Ochmann S. Sejm koronacyjny Jana Kazimierza w 1649 r. Wrocław, 1985. – S. 83.
- ⁴² Jakuba Michałowskiego wojskiego lubielskiego... – Dok. 118. – S. 401–402.
- ⁴³ Ochmann S. Sejm koronacyjny Jana Kazimierza w 1649 r. – S. 67.
- ⁴⁴ AGZ. – Т. XX. – Док. 193. – S. 369; Док. 207. – S. 421.
- ⁴⁵ AGZ. – Т. XX. – Док. 215. – S. 466.
- ⁴⁶ Filipczak-Kocur A. Skarb koronny za Władysława IV Wazy. – S. 14; Jakuba Michałowskiego wojskiego lubielskiego... – Dok. 97. – S. 276.
- ⁴⁷ Scriptores rerum Polonicarum. – Kraków, 1907. – № XIX: Stanisława Oświęcima Dyaryusz 1643-1651 / Wydał dr. W. Czermak. – S. 142; Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego. – Lipsk, 1842. – Т. IX. – S. 48.
- ⁴⁸ Loziński W. Prawem i lewem. – Kraków, 1960. – № II: Wojny prywatne. – S. 74, 164.
- ⁴⁹ Czaplinski W. Władysław IV i jego czasy. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1972. – S. 139.
- ⁵⁰ VL. – № III. – S. 404, 437, 469.
- ⁵¹ Radziwiłł A. S. Memoriale rerum gestarum in Polonia: 1632-1656. – № ... – S. 130.
- ⁵² Kothbaj E. Życie Janusza Radziwiłła S. Państwa Rzymskiego Xiążęcia na Birzach i Dubinkach, hrabi na Nowlu i Siebiezu; wojewody Wileńskiego, Hetmana Wielkiego W. X. L. Mściławskiego, Kazimirskiego, Kamienieckiego, Sejwenskiego, Bystrzyckiego, Retowskiego etc. starosty. Wilno i Witebsk, 1895 – Dodatki, list 76. – S. 323-324.
- ⁵³ Radziwiłł A. S. Memoriale rerum gestarum in Polonia: 1632-1656. – № III. – S. 23; Grzeszczuk S. Wstęp // Opaliński L. Wybór pism / Opracował S. Grzeszczuk. – Wrocław; Kraków: Zakład narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo, 1959. – S. XVIII–XIX; Grzeszczuk S. Opaliński ukasz z Bnina h. odzia (1612-1662) // PSB. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdansk, 1979. – Т. XXIV. – Z. 1 (100). – S. 93–96.
- ⁵⁴ Relacje nuncjuszuw apostolskich i innych osób i Polsce od roku 1548 do 1690. Berlin, Poznań, 1864. – № II. – S. 256.
- ⁵⁵ Ogier K. Dziennik podróżydo Polski 1635–1636. – S. 16.
- ⁵⁶ ЦДАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 207, арк. 8–11.
- ⁵⁷ Там само, спр. 227, арк. 1–2.
- ⁵⁸ Там само, арк. 3–4.
- ⁵⁹ У К. Несецького, помилюво Ельжбета померла в Ласкаржові у 1632 р. [Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego: Т. VII. Lipsk, 1841. – S. 112]. Як видно з листа, смерть наступила, швидше за все, на початку 1633 р. Такий рік смерті підтверджено і у складеному десь у XVII ст. родоводі Опалінських. У ньому, зокрема, подано й інскрипцію на могильній плиті Ельжбети, згідно з якою вона померла у віці 30 років. Див.: ВР ЛНБ ім. В. Стефаніка, ф. 4 (Баваровські), оп. 1, спр. 77, арк. 34]; ЦДАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 231, арк. 1.
- ⁶⁰ ВР ЛНБ ім. В. Стефаніка, ф. 4 (Баваровські), оп. 1, спр. 77, арк. 34.
- ⁶¹ ЦДАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 231, арк. 1.
- ⁶² Herbarz Polski Adama Bontieckiego. – Т. IV. – S. 88.
- ⁶³ ЦДАЛ України, ф. 181, оп. 2, спр. 206, арк. 2; Okolski S. Orbis Polonus Cracoviae, 1641. – Т. III. – P. 200; Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego: Т. IX. – Lipsk, 1842. – S. 66.

